

Kerényi Sándor: A duplanyelv (kettős nyelvindítás) tanítása

Hosszú időn át a duplanyelv (ugyanúgy, mint a vibrató, frullato, körkörös légzés) hazánkban a különleges technikák körébe tartozott. Az új után érdeklődő zenekari muzsikusaink a második világháború utáni években, kezdték el tanulgatni, ki ilyen, ki olyan sikerrel. Rendszeres tanítása még az én akadémiai éveimben se volt. (1957-62) Több előttem és velem egy időben végzett kolléga úgy dolgozta végig zenekari és színházi éveit, hogy nem tanulta meg a duplanyelvet. Zeneakadémistaként én se a főtárgy tanáromtól ismertem meg az alapjait, hanem egy fagottos kollégiumi szobatársamtól, aki a müncheni nemzetközi versenyen egy francia fagottostól kapta az instrukciókat. Tanításával az 1960-as évek végén kezdett foglalkozni néhány lelkes kolléga. A szakközépiskolai tantervbe a nyolcvanas években ugyan bekerül, de részletes módszertani leírással még tartozik a szakma. Ezt a hiányosságot szeretném szerény írásommal pótolni.

Mi történik az egyszerű hangindításnál?

A nyelv egy dentális zárhangzó, a T képzésével szabaddá teszi a levegő útját, ami rezgésbe hozza a nádat. A T mássalhangzóhoz kapcsolódik az I vagy az A magánhangzó. A Ti, illetve a Tá képzésénél a nyelv enyhén hátrahúzódik. Újabb hangindításoknál az előzőek megismétlődnek.

Mi történik a kettős nyelvindítás (duplanyelv) esetében?

Mint írtam, az első indításnál a nyelv kissé hátrahúzódik. Ismételt indításnál a nyelvnek újból el kell zárni a levegő útját, azaz, hegyének a fogsorhoz vissza kell térni. A nyelv megfordulásának pillanatában képezzük a második indítás hangzóját, illetve szótagját a Ki-t. Ez így igen egyszerűnek látszik, sok kolléga a szakirodalom hiánya miatt az elv ismertetésén túl nem is tesz többet. A „gyakorold, amíg nem megy” instrukcióval befejezettnek tekinti a duplanyelv tanítását. A legjobb esetben elkezdenek duplanyelvvvel skálázni. A duplanyelv megtanulása vagy sikerül, vagy nem.

Mikor kezdjük a tanítását?

A 27/1988 (VI. 10) MKM rendelet alapján összeállított tanterv szerint: „ az A tagozat végén a tanuló legyen képes a fürge szimpla és duplanyelv használatára”. Igen, ezt tantervben leírni egyszerű, de megtanítani lényegesen

nehezebb. 1990-es évektől rendszeresen zsűriztem országos zeneiskolai versenyeken és nem tapasztaltam, hogy magasabb zeneiskolai osztályosok tudták volna a duplanyelvet. A legtöbb esetben az első szakközépiskolai (első zeneiskolai továbbképzős) osztályban célszerű a tanítását elkezdni. Addigra teljes mértékben készséggé fejlődik az egyszerű hangindítás.

(Természetesen, ezen a területen is vannak kivételek. Négy éves zeneiskolai tanítás után, a miskolci Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolában tanítottam. (1967-87 között) A tanszak fejlesztése céljából teljesen kezdőket (nem szakiskolai szinten zongorázókat, hegedűsöket) is felvettem. Az első órákon, amikor már tudott növendémem hangot indítani, megkértem, hogy próbálja Ki hangzóval is elindítani a hangot. Olyan jól sikerült, hogy fellelkesültem és elhatároztam, hogy ugyan nem beszélek róla (mit szólna a szakma, hogy a Kerényi kezdőknek tanítja a duplanyelvet), de megtanítom növendémemnek a duplanyelvet. Növendémem rendkívül szorgalmas volt, gyakran több gyakorlatot hozott órára, mint amit feladtam neki. A második év októberében a Braun 4-es gyakorlatot már duplanyelvvvel játszotta tempóban. Az említett növendémem szorgalmát bizonyítja, hogy négy év után felvették a Zeneakadémiára és harmadikos korában az ÁHZ. második oboistája lett. Ő egy kivételes adottságú és szorgalmú növendék volt, több hasonló kísérletet nem folytattam.)

Hogyan kezdjük?

Első és legfontosabb, hogy a nádat ne harapja, ne szorítsa a növendék. Amennyiben azt tapasztaljuk, hogy harapja vagy szorítja, a hangképzésnél indítsa el a hangot csak levegővel. Ha szorítja a nádat, úgy biztos, hogy nem szólal meg a hang.

Amikor már biztonságosan megszólal a hang csak levegővel indítva (egyvonalas g, a, h), megkísérelhetjük a Ki vel történő hangindítást. (A duplanyelvről ne is tegyünk említést, mert elkezd otthon gyakorolni a növendék és rossz beidegződések alakulhatnak ki.) Az első napokban még a legjobb adottságú növendékeknél se várjunk komoly eredményt.

A nád szorításán kívül még egy jelenségre ügyeljünk, ez a túl hátul képzett K mássalhangzó. Ennek két oka lehet: vagy nem igazi világos I magánhangzóhoz társítja a K hangzót, vagy nagyon benn van a szájüregben a nád és hátrahúzott nyelvvel kényszerül megoldani mindkét indítást. Ez is később akadály lehet

mindkét nyelvindítás (duplanyelv, szimplanyelv) felgyorsításának. Mivel nem látunk be a gyerek szájüregébe, mindkét jelenségről úgy tudunk meggyőződni, ha kezünk a gyerek gégefőjére (fiúknál ádámcsutkájára) helyezzük, és ha nagyot ugrik a Ki képzésénél, akkor biztos, hogy a hangzót túl hátul képezi. Egy világosabb I mássalhangzó képzésével, illetve a nád szájüregből való kijjebbvételével a probléma rövid időn belül megoldódik. Ádámcsutka (gégeporc, gégefő) mozgása a kezdeti időszakban ugyan lesz, de nem ugrik meg nagymértékben és a gyerek nem hall dübörgő hangot a Ki indításakor.

Amikor már biztonságosan megszólal a Ki szótaggal indított hang (ez minden gyereknél más-más idő után tapasztalható), hozzávehetjük a Ti szótaggal történő indítást) Csak egyszer! Ne siessünk. Tovább indítgassuk a hangot Ki-vel, (erősödjön) és a hangképzés végén néhány Ki-Ti indítást is végezzünk. Természetesen ne feledkezzünk meg a hangképzésnél a Ti indításról se.

Vigyázat! Amennyiben túl korán kezdjük el a Ki-Ti – zést nyújtott ritmusokat hallunk. Ennek oka, hogy nem erősödött meg a második indítás. (a Ki vel indítás) Ebben az esetben néhány napig tenutos hangokkal gyakoroljuk egyvonalas g, a, h hangokon a Ki-Ti indításokat.

A Ki szótaggal biztonságosan elindított hang után (ami minden gyereknél más-más időben történik). hozzá vehetjük a Ti szótaggal történő indítást. Csak egyszer! A nyelv többszöri megfordulása ezen a szinten még probléma. Ne siessünk. Tovább indítgassuk a hangot Ki-vel, (erősödjön) és a hangképzés végén néhány Ki-Ti indítást is végezzünk. Természetesen ne feledkezzünk meg a hangképzésnél a Ti indításról se. Ennek karbantartásáról írásom végén bővebben írok.

Vigyázat! Amennyiben túl korán kezdjük el a Ki-Ti zést, nyújtott ritmusokat hallunk. Ennek oka, hogy nem erősödött meg a második indítás. (a Ki vel indítás) Ebben az esetben néhány napig tenutos hangokkal gyakoroljuk egyvonalas g, a, h hangokon a Ki-Ti indításokat.

Ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki

Az első két-három hétben ne szélesítsük a hangterjedelmet. Elégedjünk meg az egyvonalas F és kétvonalas C közötti hangokkal.

Ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki

Régi vita a szakmában, hogy miért a Ki-Ti és nem Ka-Ta? Tény, hogy az a társítása a T mássalhangzóhoz egy gömbölyűbb, testesebb staccatot eredményez, viszont nehezebben gyorsítható és a felgyorsíthatóságnak is vannak határai. Ennek okát az alábbiak indokolják:

A fonetika a magán és mássalhangzók képzését képzési helyük és képzési módjuk szerint osztályozza. E csoportosítás szerint az elől képzett magánhangzók (melyek legközelebb képződnek a dentális T zárhangzóhoz) az e, é, i, í, ö, ő, ü, ű. A hátul és alsó nyelvéállással képzett magánhangzók az á, a, o., ó, u ú. A gyorsítás korlátjai tehát ebben rejlenek.

Térjünk vissza a duplanyelv készséggé fejlesztéséhez. A legtöbb esetben másfél, két hónap után szélesíthetjük a hangterjedelmet és elhagyhatjuk a repetálást. Még ne skálázzunk, de a skála első pentachordjából képezzünk szekvencia sort de a szekvencia sor játéka közben is adjunk lehetőséget a nyelv pihenésére.

Ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki

4
ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti kiki ti

Simile

Tovább a kétvonalas G ig, majd kis pihenés után lefelé haladunk. (a pihenés ezen a szinten a torzulások elkerülése miatt nagyon fontos)

7
ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki

10
ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki ti ki

Simile

Ezt a szekvencia sort játszhatjuk még G durban, e mollban, f mollban és fis mollban. Ha a javasolt hangnemekben egy-egy hétig gyakorolja a duplanyelvet

növendékünk, úgy az ötödik hét után hozzákezdhetünk a duplanyelv felgyorsításához.

A gyorsításnál legyünk tekintettel arra, hogy nyelvünk dupla munkát végez, továbbá éljünk a fokozatosság elvével. Ne türelmetlenkedjünk a gyorsítással.

Célszerű a metronomot 90-100-ra beállítani és két-három naponként 5-el emelni a tempót.

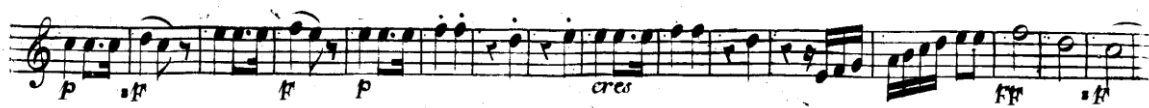

Ezt és a következő gyakorlatot célszerű minimum egy hétig napi 8-10 perccig gyakorolni.

Valószínű, hogy feltűnt, hogy az eddigi összes gyakorlat Ki vel kezdődött. Ezzel az volt a célom, hogy a második indítást erősítsük, illetve arra a szintre hozzuk fel, mint a Ti indítást, amit a tanuló már évek óta gyakorol. E kezelhetőség azért fontos, hogy a zeneirodalomban a számtalan tizenhatod szünet után induló, Ki-vel indított tizenhatod hang ne késsen. Az alábbi két szemelvény ezt mutatja be.

Beethoven: I. Szimfónia IV. tétel oboa szólam részlete:

A Beethoven oboaszólam kivitelezése:

Rossini: Semiramis-nyitány (partitura részlet)

A Rossini oboaszólam kivitelezése:

Az egy hónapos fokozott gyorsítás után elkezdhetjük a Ta-KA Ta-Ka artikulációt.

Annak érdekében, hogy bármikor válthassunk artikulációt célszerű a duplanyelv ilyen gyakorlása is:

A fenti példát több hangnemben is gyakorolhatjuk és fokozatosan tágíthatjuk a hangterjedelmet. Az egyvonalas D től a háromvonalas D ig már játszhatjuk a fenti példát.

Néhány hét után elkezdhetünk mérsékelt tempóban nem túl rövid hangokon skálázni úgy, hogy minden hangra más szótag kerüljön. Az alábbi négy artikulációs változatot mindenképpen javaslom. (fokról fokra, tercskála és hármashangzat felbontás)

1. *simile*
 Ki ti ki ti ki ti ki ti (a T höz és K hoz társíthatunk a hangzókat is)

4. *simile*
 Ti ki ti ki ti ki ti ki

7. *simile*
 Ki ti ti ki ki ti ti ki

10. *simile*
 Ti ki ki ti ti ki ki ti

A gyorsításnál előfordulhat, hogy közhangok (Quasi előkék vagy a hangnemtől idegen hangok) szólalnak meg skálázás közben. Ennek oka, hogy a hanglyukak fedése nyitása és a nyelv indítása nincsenek szinkronban. Ebben az esetben nem a nyelv a hibás. Kijavítása úgy történik, hogy a skálában „rendbetesszük” az ujjainkat legato, ritmizált változatokkal.

1. *Simile*

2. *Simile*

3. *Simile*

4. *Simile*

Az 1-5 ig változatok segítik az ujjak rugalmas váltását (a hanglyukak fedését, nyitását), míg a kettőskötések egyenletesítik a „dülöngélő” hangokat. A ritmizált változatokat kiterjeszthetjük a tercskálára és a hármashangzat felbontásra.

Az itt leírtak 5-6 hónapot vesznek igénybe. Voltak szakiskolai növendékeim (1967 és 87 között) akik rövidebb idő alatt tanulták meg a duplanyelvet, voltak, akik egy másfél év alatt.

Egyet tudomásul kell azonban venni, bármilyen jól megtanultuk, rendszeres karbantartásra szükség van. A napi skálázás közben 3-4 percet fordítsunk karbantartására és akkor nem ér bennünket meglepetés, ha a zenekarban találkozunk olyan szólamrészlettel, ami csak duplanyelvvvel oldható meg.

Az alábbiakban közlök néhány ismert zenekari oboaszólam részletet, amelyeket csak duplanyelvvvel lehet sikeresen eljátszani

Rossini: Selyemlétra nyitány (La Scala di Seta)

Mozart: Figaró házassága No.10 Ária

Johann Strauss: Cigánybáró nyitány (részlet)

Kodály: Galántai táncok (részlet)

Végül, szeretnék egy tévhitet eloszlatni. Létezik egy elmélet, ami szerint, aki megtanulja a duplanyelvet, annak visszafejlődik a szimplanyelve. Nem igaz, sарlatán hiedelem. Olyan létezik, hogy aki megtanulta a duplanyelvet, a kissé nehezebb állásokat is (amiket korábban szimplanyelvvvel el tudott játszani) duplanyelvvvel játssza. Mivel nem kényszerül a szimplanyelvet karbantartani, a használatlanság miatt megkopik. Minden hasonlat sántít, de azért leírom: azért, mert valaki megtanult angolul és elég gyakran használja, nem fejlődik vissza az anyanyelve.

A napi skálázásnál foglalkozzunk mindkét nyelvindítással 5-6 percet és nem lesz problémánk a staccatokkal.

Jó munkát kívánok a duplanyelv megtanulásához, megtanításához.

